

NÖROFOLKLOR

Neurofolklore

Nihangül DAŞTAN*

Geliş Tarihi/Received	Kabul Tarihi/Accepted	Yayın Tarihi/Published	Tür/ Type
08.07.2021	27.09.2021	28.10.2021	Araştırma Makalesi
Atıf/Citation: Daştan, Nihangül (2021) “Nörofolklor”, <i>Culture and Civilization</i> , 1 (1), 1-6.			

ÖZ

Halk biliminin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıktığı yıllardan itibaren farklı kuramlar ve araştırma yöntemleri geliştirilmiştir. Çağın gereklerine uygun olarak başlangıçta metin merkezli daha sonra bağlam, uygulama ve koruma merkezli yaklaşımlar benimsenmiştir.

21. yüzyıl, beyin araştırmaları asrı olarak anılmaktadır. Mühendislikten sağlığa ekonomiden hukuka kadar pek çok bilimsel disiplin nörolojinin araçlarını kullanarak kendi alanına ve aynı zamanda beyin araştırmalarına katkı sağlamaktadır. 19. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlayan ve başlangıçta pozitivist ve rasyonel bir yaklaşımı benimseyen nöroloji alanında yakın tarihlerde sosyal bilimlerde yapılacak araştırmaların önemi vurgulanmaya başlamıştır. Böylece sosyal ve kültürel nörobilim çalışmaları yapılmaya başlamıştır. Bu makalede disiplinler arası bir yaklaşım önerisi olarak “nörofolklor” başlığı altında nörolojinin ve halk biliminin ortak çalışmasının gerekliliğine odaklanılmıştır.

Halk bilimi, pek çok farklı bilimsel alan ile ortak çalışabilecek bir yapıya sahiptir. Bu alanlardan biri de nörolojidir. Disiplinler arası çalışmaların ve aynı zamanda beyin araştırmalarının öneminin her geçen gün bilim çevrelerinde daha çok vurgulandığı son yıllarda halk bilimi çağın gereklerine ayak uydurmalı ve somut verilerle halihazırda tartışılmaya devam eden sorulara cevap verebilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi, nörofolklor, disiplinler arası çalışmalar.

ABSTRACT

Different theories and research methods have been developed since the years when folklore emerged as a scientific discipline. In accordance with the requirements of the age, at first text-centered, then context, application and protection-centered approaches were adopted.

The 21st century is known as the century of brain research. Many scientific disciplines, from engineering to health, from economics to law, use the tools of neurology to contribute both their own discipline and also brain researches. In the field of neurology, which started to develop from the beginning of 19th century and at first adopted a positivist and rational approach, the importance of researches in social sciences has begun to be emphasized recently. Thus, social and cultural neuroscience studies began to be carried out. This article focuses on the necessity of

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ndastan@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2966-9045

cooperation of neurology and folklore under the title of "neurofolklore" as an interdisciplinary approach proposal.

Folklore has a structure that can cooperate with many different scientific fields. One of these fields is neurology. In recent years, when the importance of interdisciplinary studies as well as brain research has been emphasized more and more in scientific circles, folklore should keep step with the requirements of the age and be able to answer the questions that are already being discussed with concrete data.

Key Words: Folklore, neurofolklore, interdisciplinary studies

Giriş

Disiplinler arası çalışmalar, modern bilim dünyasının gereklilikleri arasında yer almaktadır. Her bilim dalının salt kendi alanında uzmanlaşabilmesi ne kadar önemli ise disiplinler arası ortak çalışmalar da bir o kadar değerlidir. Sağlık, fen ve sosyal bilimler gerek kendi alt bilim alanlarında gerekse diğer temel alanlarda yapılan araştırmalardan en azından temel düzeyde haberdar olabilmelidir. Son zamanlarda bilimsel terminolojide oldukça geniş yankı bulan Ar-Ge çalışmaları da disiplinler arası iş birliklerini önemsemektedir.

Bilimin ilerleyebilmesi için disiplinler arası çalışmalar önemli bir yer işgal etmektedir. Sosyal bilimler genel olarak insanı anlamaya ve insan davranışlarını açıklamaya çalışır. Araştırma soruları dikkate alındığında halk bilimi, bir sosyal bilim, kültür bilimi ve aynı zamanda davranış bilimidir. Bu noktada halk bilimi disiplini, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, mimarlık, iktisat, kamu yönetimi, tıp, eczacılık, mühendislik gibi pek çok alan ile ortak çalışma konuları üretebilme kapasitesine sahiptir. Bu makalede halk bilimi ile nörolojinin disiplinler arası çalışma modelinin gerekliliğine vurgu yapılacaktır.

Halk Biliminde Kuramsal Yaklaşımlar

Halkbiliminin bir bilim disiplini olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıldan bu yana tartışılmalı sorular bağlamında ortaya atılan kuramlar, bu sorulara cevap vermeyi denemişlerdir. Alanın ihtiyacına göre geliştirilen her bir kuram ve araştırma yöntemi, bu bilimsel alanın bugünkü konumuna ulaşmasında önemli birer basamak olmuş, alana kuramsal ve disiplinler arası bağlamalarda farklı bakış açılarıyla yaklaşılmasında işlevsel katkılarda bulunmuştur.

Folklorun bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıktığı ilk zamanlardan bu yana içinde yaşanan zamana göre araştırma soruları farklılıklar arz etmektedir. İlk başlarda araştırmalar, metinlerin derlenmesi, arşivlenmesi, yayınlanması, metin yapısının ortaya çıkarılması, uniformun tespit edilmesi gibi daha çok metin merkezli çalışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. İlerleyen zamanlarda araştırma soruları metinlerin yaratıldığı bağlamı da içerisine alarak metin, icracı ve dinleyiciden oluşan bir araştırma alanının oluşmasına zemin hazırlamıştır.1970'li yıllarda Richard Dorson'un "sosyal içerikçi" (contextualist) halkbilimciler olarak tanıttığı Alan Dundes, Roger Abrahams, Dan-Ben Amos, Robert Georges, Kenneth Goldstein gibi isimlerin yanı sıra Alan Lomax ve Richard Bauman'ın da yer aldığı araştırmacılar, folklorun canlı bir eylem, gösterim ve anlatım olarak görülerek salt metin yerine performansın bir bütün halinde incelenmesi gerektiğini ileri süren performans teoriiyi ortaya koymuşlardır (Başgöz 2002: 25). Robert George, "Toward an Understanding of Story Telling Event" başlıklı makalesinde her hikâye anlatım esnasında bir anlatıcının ve

mesajı alan bir anlamlandırıcı, çözümleyicinin olduğunu; her hikâye anlatım olayının tek olduğunu ve hikâye anlatımının sosyal bir olay olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (1969). Dan-Ben Amos, bağlam merkezli halkbilimi araştırması için bireysel, sosyal ve sözel boyutları içeren bir araştırma modelini önermiştir (2009: 242). Alan Dundes de bir folklor icrasının doku (dil), metin ve konteks (folklor ürününün içinde aktüel olarak yer aldığı sosyal durum) açısından bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir (2003: 67-90).

1970’li yıllardan itibaren folklor icraları, metin, icracı ve bağlam açılarından araştırmalara konu edilmiştir. “*Perfomans Teori’nin bakış açısıyla ister tek başına olsun isterse olanca hacmi ve genişliği ile bir gelenek olsun ele alınan bir folklor hadisesi iletişimin olmazsa olmazı durumundaki anlatan, dinleyen ve anlatılan geleneksel anlatı boyutlarıyla ele alınmak durumundadır. Öte yandan söz konusu iletişimin gerçekleştiği kanal veya iletişimle kullanılan araç gereç anlamındaki teknolojinin yapısından kaynaklanan yapısal ve işlevsel özellikleri üretilene aktarılmakta ve bunlar zamanla tipik geleneksel kalıplaşmalara dönüşebilmektedir*” (Çobanoğlu 2017). İcranın, yaratıldığı ortam ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan bağlam merkezli kuram, günümüzde en güncel folklor yaklaşımlarından biridir (Çobanoğlu 2005: 87-328).

İncelemelerinde başlangıçta sözlü ve daha sonra yazılı kültür ortamında yer alan folklor malzemesini kullanan halkbilimi disiplininin araştırma sahasına bugün bir yenisi daha eklenmiştir. Son yıllardaki teknolojik gelişmeler neticesinde, folklor ürünlerinin üretimi ve tüketimi konusunda yaratılan bu yeni ortamın adına elektronik kültür ortamı adı verilmektedir. Elektronik kültür ortamında yer alan halk bilimi malzemesi netlore (De Vos 2012), e-folklor (Güvenç 2014) gibi isimlerle anılmaktadır. Elektronik kültür ortamı, elektronik kayıt cihazları, radyo, televizyon gibi araçların yanı sıra son otuz yıldaki dijital dünyayı da içine almıştır. “*İnsanlığın ürettiği yaşam kültürü ve bunun insan üzerindeki dönüştürücü etkisiyle ilgilenen halk bilimi araştırmaları da çağımızda yaşanan hızlı kültürel değişimden etkilenir. Bu değişimle birlikte medya, internet ortamları, geleneğin aktarıldığı ve kültürün üretildiği yeni bağlamlar olarak görülür ve halk bilimcilerin tartıştığı konular arasında yerini alır. Değişen kültür yapısıyla birlikte kültür ürünlerinin de aktarıldığı ve gösterildiği kanallar değişmeye başlamıştır. Televizyon, radyo, gazete, dergi vb. yerlerden yapılan kültür aktarımlarının yerini internet ve buna bağlı olarak sosyal medya hesapları almıştır*” (Ersoy 2018: 130).

Halkbilimi araştırmacıları, dijital mecranın halkbilimi araştırmaları için yeni bir alan olarak görülmesi gerektiğini vurgulamışlardır. “*Kitle iletişim araçları bileşkesi internet, bugün başlı başına bir kültürel bağlam ve önceki kültürel ortamlarda yaratılan gelenek ve ürünlerin temel yaşam alanı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de sadece yazılı kültür değil, sözlü kültür, gelenek ve ürünleri de sanal dünyada yaratılmaya, aktarılmaya, paylaşılmaya ve değiştirilmeye başlanmıştır*” (Özdemir 2012: 389). Halkbilimcilerin son yıllarda elektronik kültür ortamında yaratılmış olan icraları da araştırmalarına konu ettikleri görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak, icra, icracı ve icraya konu olan folklor malzemesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Dijitalleşme, çağın kaçınılmaz gerçeklerinden biridir. Bu nedenle halk biliminin de dijital ortamı araştırmalarında kullanması son derece önemli gelişmelerdir.

**Disiplinler Arası Bir Çalışma Modeli Olarak Yeni Bir Araştırma Önerisi:
“Nörofolklor”**

Nöroloji 19. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamış bir bilim dalıdır. Başlangıçta nöroloji, pozitivist ve rasyonel bir yaklaşımı benimseyerek sadece tıp bilimi bağlamında araştırmalar yapmıştır. Ancak takip eden yıllarda insan beyninin çözümlenebilmesi için sosyal bilimlerde yapılacak araştırmaların önemi fark edilmiştir. Çağın yaklaşımı olarak değerlendirilen disiplinlerarası bilim ve bilgi paradigmasına göre “...insanı açıklamakta tek tek sosyal bilimler, davranış bilimleri ve nörobilim yetersizdir.” (Tanrıdağ 2015: 15). Çünkü insan, sosyal bir varlıktır. Bilimsel disiplinler, tek yönlü araştırmalar yaptıklarında elbette çok değerli veriler elde etmektedirler. Ancak bu tür çalışmalarda disiplinler arası çalışıldığı takdirde çok daha sağlıklı ve net bilginin elde edilebileceği bir gerçekliktir. Bilim dünyası, insan beyninin her yönü ile anlaşılabilmesi için onun sosyal yönünün araştırılabilmesinin önemine vurgu yapmaya başlamıştır. Böylece psikoloji ve antropoloji gibi bilim dallarının da katkılarıyla sosyal ve kültürel nörobilim ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda pek çok sosyal bilim alanı çalışmalarında nörolojinin araştırma yöntemlerine başvurmuştur. Tarih, psikoloji, hukuk, ekonomi, antropoloji gibi disiplinler buna uygun araştırma yöntemleri geliştirmişler ve gerek kendi bilim disiplinine gerekse nöroloji alanına veri üretmişlerdir. Tanrıdağ’ın işaret ettiği gibi “...benzer deneyler yoluyla tarihte ilk kez insan davranışlarının nesnel değerlendirmesi yapılıyor. Bu tür çabaların bir süre sonra yeni bir insan teorisi oluşturma olasılığı yüksektir.” (2015: 7-8).

21. yüzyıl beyin araştırmaları yüzyılı olarak da anılmaktadır. Bilim dünyası, son yüzyılda beynin nasıl çalıştığı sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Mühendislikten sağlığa, bilişimden ekonomiye, psikolojiden genetik bilimlerine kadar birçok alan kendi içinde bu soruya cevap arayacak çalışmalar yürütmektedir. Yapay zekâ ve makine öğrenmesinin her geçen gün popülaritesini artırdığı günümüzde bilimsel disiplinlerin kendi perspektifleri doğrultusunda beyin çalışma prensipleri ile ilgili çalışmaları artmaktadır. Halk bilimi de bu çalışma araçlarını kullanabilecek ilgi alanlarına sahiptir. Halk bilimi, 1970’li yıllardan itibaren bağlama önem vermeye başlamıştır. Bağlam merkezli halk bilimi kuramları, yukarıda da ifade edildiği gibi anlatıcıyı ve dinleyiciyi en az metin kadar önemsemiştir. Performans teorisi, sözlü kompozisyon teorisi ve işlevsel halk bilimi kuramı, halk biliminin toplumsal işlevlerine, anlatıcı ve dinleyiciye dikkat çekmeye başlamıştır. Bu noktada nöroloji ile yapılacak disiplinler arası çalışmalar gerek bu kuramlara ciddi katkılar sunacak gerekse yeni bir araştırma alanı, metodu ve belki de yeni bir kuram ortaya çıkaracak olması dolayısıyla son derece önemli veri seti oluşturacaktır. Dijitalleşmenin hayatın merkezine yerleştiği bu koşullarda ve özellikle kültürel değişimin bu kadar hızlı olduğu çağımızda halkbiliminin bu yakınsamaya (folklor-nöroloji) ihtiyaç duyduğu açıktır. Open AI tarafından geliştirilen GPT-3 yapay zekâ uygulamasının aforizmalar üretip yazarların üslubunu dahi taklit edebildiği ve dil modellerinin oluşturulduğu bir dönemde halkbiliminin kendi disiplini çerçevesinde beyin çalışmalarına dahil olması, bu süreçte aktif rol almasına katkı sağlayacak ve kültürün her ortamda doğru aktarımı rolünü pekiştirecektir. Ayrıca nörolojik yöntemler kullanılarak insan eylemlerini anlamlandırmak daha kolay olabilecektir. Nörobilim yöntemlerinin halk bilimi alanında kullanılmasının katkılarında biri de folklor alanında süregiden tartışmalara bilimsel somut deliller ile cevap vermeyi mümkün kılmanın yolunu açacak olmasıdır. Sosyal bilimlerin pek çok alanında yapılan çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar, yeteri kadar “somut olmama” yönü ile eleştirilmiştir. Bu nedenle

tarafımızca önerilen halk bilimi alanında uygulanacak olan nörofolklor yöntemi, bugüne kadar uygulanan yöntemlere ek olarak deneysel olarak “ölçülebilir”, “görülebilir”, somut sonuçlar elde etme metodu olarak kullanılabilir. Ayrıca önerilen yöntemin sözlü, yazılı ve gösterime dayalı halk edebiyatı ürünlerinin hemen her türüne uygulanabilirliği mümkün görünmektedir. Bu açıdan bakıldığında uygulanacak olan yöntemin halk bilimi alanında yeni araştırma sorularını da ortaya çıkaracağı açıktır. Nörolojinin sosyal bilimlere ve dolayısıyla halk bilimine katkıları bu şekilde izah edilebilir.

Bu çalışmanın odak noktasını, nörolojinin kullandığı araçların halk bilimi alanında kullanılması ile iki disiplinin ortak noktada buluşturulması oluşturmaktadır. Bu ortak çalışma alanına da tarafımızca “nörofolklor” adı önerilmektedir. Her ne kadar “nöro-” ön ekini, bazı nörologlar tarafından diğer bilim disiplinlerinin kullanılmasına doğru bir kullanım olmadığı gözüyle bakılıyor olsa da teamülün bu yönde olması (nörohukuk, nöroetik, nöroekonomi vb.) ve kullanılan yöntemi net bir biçimde ifade edebilme kolaylığı sağlaması dolayısıyla terimleştirmeyi bu yönde yapmayı daha uygun bulmaktayız. Bu yöntem halk bilimi alanında daha önce hiç uygulanmamıştır. Yapılan literatür taramasında daha önce bu yöntemin uygulanmış olduğu bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Nörofolklor, halk bilimi ile nörolojinin birlikte çalışacağı disiplinlerarası bir metodolojidir.

Sonuç

Bilimsel ve teknolojik ilerlemeler neticesinde teknoloji çağı, dijital çağ, beyin yüzyılı gibi adlandırmalarla anılan 21. yüzyıl, pek çok bilimsel disiplinin bu alanlara ilgi duymasına ve araştırmalarına bu terminolojiyi dahil etmesine vesile olmuştur. İnsan beyninin işleyişini anlamak, insanın sosyal ve davranışsal yönünü anlamlandırmak için nörolojinin kullandığı beyin görüntüleme teknikleri pek çok alanda kullanılır hale gelmiştir. Modern çağın getirdiği teknolojik ilerlemeler buna imkân tanımaktadır. Bu aşamada yapılacak disiplinler arası çalışmalar, ilerleyen zamanlarda bir bütünü oluşturacak olan insan beyni ile alakalı veri havuzunu oluşturacaktır. Aynı zamanda sosyal bilimlerde cevaplanmayı bekleyen pek çok sorunun yanıtını somut bir biçimde ortaya koyabilecektir.

Tüm bu gelişmelerden bağımsız olamayacak olan bilim dalları arasında yer alan halk bilimi de kendi alanını ilgilendiren kültürel, toplumsal ve bireysel izahlarını ve analizlerini yaparken beyin görüntüleme yöntemlerinden faydalanabilmelidir. Nörofolklor adıyla terimleştirilebilecek olan bu metodoloji, halk biliminde önemli açılımlara öncü olma potansiyeline sahiptir.

Kaynaklar

Amos, Dan Ben (2009) “Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmalar ve Beklentiler”. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*. (Çeviren: Metin Ekici, Hazırlayanlar: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Sunay Çalış), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Başgöz, İlhan (2002) *Sibirya’dan Bir Masal Anası*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (2005) *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul (2017) “Elektronik Kültür Ortamında Aşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamında Çukurova Aşıkları Üzerine Tespitler”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ÇUKUROVA/sempozyum/sempp_3/cobanoglu.php

De Vos, Gail (2012) *What Happens Next? Contemporary Urban Legends and Popular Culture*, Oxford: Pearson Education.

Dundes, Alan (2003) "Doku, Metin ve Konteks". *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* (Çeviren: Metin Ekici, Hazırlayanlar: Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), Ankara: Milli Folklor Yayınları.

Ersoy, Ruhi (2018) "Toplumsal Geçiş Törenlerinin Tekno-Kültürel Bağlamı Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkbilig*, (36), 129-136

Özdemir, Nebi (2012) *Medya, Kültür ve Edebiyat*, Ankara: Grafiker Yayınları.

George, Richard (1969) "Toward an Understanding of Story Telling Event", *Journal of American Folklore*, 82 (326), 313-328.

Güvenç, Ahmet Özgür (2014) "İnternet Folkloru Üzerine Önerilen Bir Terim: E-Folklor", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 31-46.

Tanrıdağ, Oğuz (2015) *Sosyal Nörobilim*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Uzbay, Tayfun (2015) "Beyni Anlamak Sadece Nörobilim ile Mümkün mü? Beyin Yüzyılında Nörolojik Bilimlerden Sosyal Bilimlere Yeni Açılımlar, Yeni Yaklaşımlar", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 119-155.